

KERTINĖ PARAŠTĖ

Vaclav Havel apie politiką ir moralę

Gilus rūpestis dėl dabartinės padėties Čekoslovakijoje, nepalaikytas tikėjimas jos ateitimi – tokie yra pagrindiniai šalies prezidento pareigas tada dar ėjusio Vaclav Havel straipsnio „Prarastas rojus“ išėjimo taškai. Šis straipsnis pasirodė *The New York Review of Books* (1992 m. balandžio 9 d.) po dažnų užuominų Amerikos spaudoje, jog Havel'io populiarumas jo tėvyneje nuolat mažėjantis.

Čekoslovakijoje, anot Havel'io, dedasi keisti dalykai:

„Visuomenė išsivadavo, bet kai kuriais atžvilgiais ji elgiasi blogiau negu tada, kai ji buvo supančiota. Kriminalizmas sparčiai kerojasi, masines informacijas priemonės, o ypač geltonąją spaudą užliejo srutos, istorinių pasikeitimų laikais visada patvinstancijos iš kolektyvinių sąmonės padugnių. Bet kiti simptomai dar rimtesni ir pavojingesni: neapykanta tarp tautų, įtarinėjimas, rasizmas, net fašizmo ženklai; arši demagogija, intrigos ir sąmoningas melas; piktnaudžiavimas politika, nežabotos, savanaudiškos varžybos, paremtos siaurais grupiniais interesais; valdžios alkis, nuogas ambicijos, visokiausias fanatiškumas; nauji ir nematyti plėšikavimo būdai, įvairiausios mafijos; bendra pakantumo, supratimo, skonio, nuosaikumo, racionalumo stoka. Daugelį vėl vilioja ideologijos, tartum markizmas būtų palikęs didelę, drumsčiančią tuštumą, kuri turi būti užpildyta bet kokia kaina.“

Visa tai, rašo prezidentas Havel, atspindi ir Čekoslovakijos politinėje scenoje. Nedaug laiko belikus iki naujų rinkimų, politinę veiklą nuspalvino valdžios ištroškusių pastangos suvilioti sumišiusius rinkėjus, juos apipilant kuo margiausiai nesąmonių pažadais. Politiniai varžovai svaidosi neribotais kaltinimais, pasmerkimais ir šmeižtais. Rimta analizė iš spaudos išstumia skandalų vaikymasis. (Bet kokia parama vyriausybei, net ir kai ji siekia gero, laikoma beveik gėdingu dalyku; vyriausybę spardantieji apdovanojami pagyrimais.) Daugelis buvusios nomenklatūros narių, kurie dar neseniai apsimitė siekiantys

socialinio teisingumo ir besirūpinantys darbo klase, nusiėmė savo kaukes ir viešai tapo „spekulantų bei vagių klase“. Ne vienas anksčiau baimę įkvėpęs komunistas šiandien jau nežabotas kapitalistas, besišaipantis iš tų darbininkų, kurių interesus jis kadaise tvirtino gynęs. O eiliniai piliečiai vis labiau visu tuo bjaurisi, ir nenustabu, kad jų pasipiktinimas nukrypsta prieš demokratine vyriausybę, kurią jie patys išrinko.

Ką tokioje padėtyje turi daryti politiniai veikėjai? Vaclav Havel tebetiki, kad Čekoslovakijoje tebėra nepaprastai daug gerų norų ir dar nepažadintos geros valios. Todėl, sako jis, politinių veikėjų pareiga yra pažadinti tas gvybines jėgas, pasukti jas reikiama kryptimi, jas padrasinti ir suteikti joms vilties.

Anot Čekoslovakijos prezidento, buvęs režimas sistemingai mobilizavo pačias blogiausias žmogiškas savybes: savanaudiškumą, pavydą, neapykantą. Ir todėl politikai šiandien atsakingi už dorovinę visuomenės būklę, jie turi ieškoti to, kas visuomenėje geriausia, tai puoselėti ir stiprinti. Klysta tie, kurie tebetvirtina, kad politikos pagrindas negalybės ir viešosios nuomonės manipuliacijos ir kad politikoje nėra vietos moralei.

Tikra politika Havel'ui tai „tarnyba bendruomenei ir tiems, kurie ateis po mūsų“. Tokios politikos giliausios šaknys yra dorovinės. Dveji metai prezidentūroje nepakeitė jo ankstesnės nuomonės, kad politikai reikia pajungti tiesai ir sąžinei. Tvirtinimai, jog politinis veikimas neišvengiamai turi meluoti ir intriguoti, yra visiškai nesąmonė – ieškoma analizė iš spaudos išstumia skandalų vaikymasis. (Bet kokia parama vyriausybei, net ir kai ji siekia gero, laikoma beveik gėdingu dalyku; vyriausybę spardantieji apdovanojami pagyrimais.) Daugelis buvusios nomenklatūros narių, kurie dar neseniai apsimitė siekiantys

Dideli žodžiai mažose knygelėse

RIMVYDAS ŠILBAJORIS

Lietuvos poetų mūzai šiandien dar užtenka žodžių ir įkvėpimo, bet, atrodo, pritrūko popieriaus ir pinigų. Užtat nauji eilėraščių rinkiniai, ypač kada jų autoriai dar jauni, nepasiekę, sakykim, Justino Marcinkevičiaus arba Eduardo Mieželaičio dydžio ir kvadraturų, jau kuris laikas spausdinami mažomis knygelėmis, maždaug 10 cm skersai ir 14 cm išilgai, tarp 120 ir 150 puslapių. Raštas jose gana smulkus, bet užtat žodžiai dideli, siekiantys išmatuoti visą egzistencinę gilumą ir platumą, ir ne vien tik paskiro asmens arba Lietuvos, arba pasaulio, bet ir visatos mastu, dabarties ženkle, bet ir praeities gelmė, iki pat seniausios pasaulio mitologijos dugno. Prieš juos žydėjusi (atsiprašau, tebežydinti) poetų karta: Gedos, Martinaičio, Degutytes, Bložės, Vaičiūnaitės ir jaunesnės Kajoko, Jonyno ir kitų, žinoma, irgi plačiais sieksniais matavo savo poetinį pasaulį, bet jie mėgo ir paglostyti žolę, nulausti rupios duonos kashnį, pasižiūrėti, kur už miško pelėdos dvi akys, ir aplamai pasaulio makrokosmą suvokti per lietuviškos Arkadijos prizmę ir mitą.

Stebėdamasis šių poetų jaunyste ir užmoju, šį kartą vis vien tik prabėgomis tepaminėsiu keletą pavardžių su rinkiniais, išėjusiais tik prieš porą metų arba net ir šiemet. Nesakydama, kad kiti, čia neužsiminti, būtų kuo nors blogesni, atrinksiu tuos, kurių kūryboje ryškiausiai atsispindi susimąstymas ties savimi, istorija ir visata. Po to, kiek ilgiau apsisistosime prie Gražinos Cieškaitės 1991 metais išėjusios knygelės *Auka žvaigždžių vainikui*, nes ji yra, tarp kitų autorių, gal daugiausia „filosofiška“, ir jos kūrybos centre vyksta kosminio masto pokalbis su savimi apie meną, Dievą, mitą ir kitas paslaptis, tūnančias šešėliuose tarp būties ir nebūties.

Viena iš idomiųjų temų tiems jaunims mūsų poetams yra jie patys, apsiausti istorija. Pavyzdžiui, Aidai Marčėnas mėgsta susikaupti prie savo poetinio „aš“, apšviesto blankios, iš toli atėjusios Tomo Venclvos semiotinio pasaulio šviesos, susimąstiusio ties sąmonės ir pajautų niuansais akistatoje su mirtimi, poeto žodžiais tariant, *prie paslapties kuri iš nieko imas / sudaro ženklus*

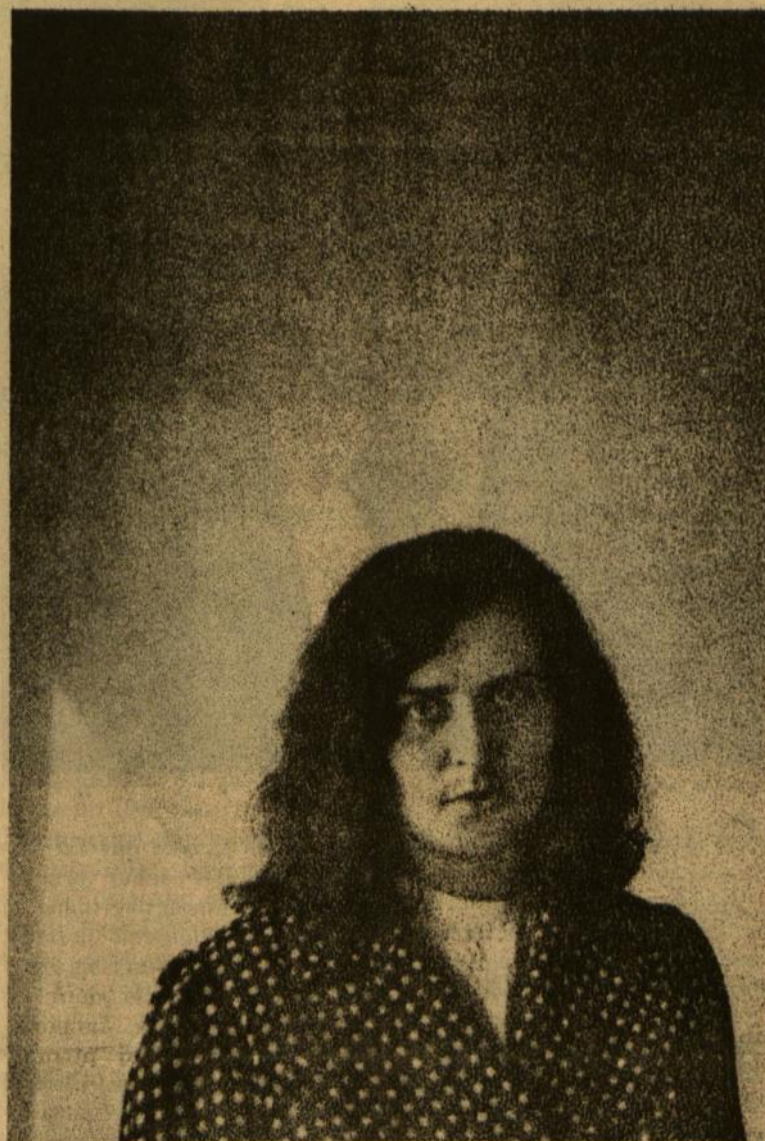
* Paskaita, skaityta Lituanistikos instituto suvažiavime, vykusiaame šių metų spalio 10 dieną University of Maryland, College Park, Maryland.

— *aš juos teskaitau*. Edmundas Kelmickas rašo tartum permatomais žodžiais, kabančiais kaip uždanga, pridengusi istorijos ir mitologijos klasikinę panoramą, kuri tada persišviečia asmeniškumo susimąstymo spalvomis. Panašiai ir Kęstutis Navackas sėdi prieš kultūros istorijos horizontus su melancholija širdyje, slegiamas izoliacijos jausmo dėl savo nepajėgumo tos kultūros raidoje dalyvauti su savo (arba ir visos Lietuvos) reikšmingu indėliu. Kultūros istorija domisi ir Rolandas Rastauskas savo rinkinyje *Albumas*. Rastausko metaforinė vaizduotė yra tartum pati per save tam tikras pasaulis ir tekstas, savaip santykiuojantis su tektais, susidedančiais iš pasaulinės mitologijos ir kultūros. Taip jis sukuria didelę savitarpio sąveikų sistemą, kurią jis tada tobulina tol, kol visos jos detalės nepastebimai suplaukia viena į kitą, ir skaitytoji susidaro savotiška „slidaus paprastumo“ iliuzija.

Tarp istorikų rasime ir Vladą Braziūną, užsimenantį krauju auka, ir Kornelijų Platelį, kuris, kaip ir Vytautas Bložė rinkinyje *Miko Kėdainiško laikais sau pačiam*, nežūri į Lietuvos istoriją vien kaip į temą, bet ir stengiasi sukurti istorijos *dimensiją* lietuvių poezijoj, gal pirmą kartą iš naujo po lenkų romantikų ir po Atgimimo patriotų. Tuomi jie gražina kraštui tėvynės istoriškumo pajautą, kurios vieton sovietų laikotarpis grūdo neegzistuojančio proletarų internacionalo tuščią retoriką.

Gražina gi Cieškaitė savo mažoj knygelėje susimąstiusi eina aštria briauna tarp grožio ir tiesos, atsiširdama pirštais į žvaigždes ir žemę, lydima juodo ir balto angelo plačioje visatoje, panašioje į Čiurlionio viziją jo paveiksle „*Žvaigždžių sonata. Andante*“.

Skaitytoja iš karto patraukia pakili Cieškaitės poezijos vyksmo ekstazė: *Aš nieko nežinau... o iš gyvybės semia / ekstazėje mane kiekvienas žodis — tarsi / skaiti širdies našta priartintų ne žemę, / o erdve danguje... Tu, gėri, susitvėrsi / iš grožio ir tiesos... (p. 11)*. Čia tuoj pat ir susitinkame su vienu iš pačių būdingiausių Cieškaitės poezijos bruožų: *džiaugsmo ar kokio kito jausmo galingas antplūdis taip perkeičia mums gerai žinomą žodžių prasmių sąveikas, kad tariamai paprastas ir aiškus sakinytis iš tiesų reikalauja rūpestingo ir dažnai nelengvo išgvildinimo*. Šiuo atveju iš karto susiduriame su paradoksu: poeto „aš“ nežino nieko, bet gali savimi maitinti, reiškia, turiniu užpildyti, žodžius, kurie neišplaukia, kaip normaliai manytume, iš eilėraščių personos, žmogaus, bet ateina lyg iš šalies, iš kažkokios žodžių visatos, kad iš gyvybės pasisemtų būtent žmogų, poetiškąjį „aš“. Šalia to susiduriame ir su filosofinio pobūdžio metafora: turime prileisti, kad nėra izoliuotos asmeniškios, numirštančios gyvybės, bet yra nelyg koks šaltinis ar srovė, iš kurios pasisėmę žodžiai mus ir sukuria atskiru ir

Gražina Cieškaitė

Algimanto Žižiono nuotrauka

išbaigtu asmeniu. Kitaip tariant, kūrybos aktas yra žmogumi tapimo aktas, įvykstantis žodžių išprasminimo ekstazėje. Tuo pat metu ant šių eilučių užsėda ir dar vienas filosofinis klotas, būtent jau seniai žinoma estetikos mokslo formulė, kad menas yra gėris, išaugęs iš grožio ir tiesos. O labiausiai stebėtina, kad su visu tuo dideliu minties krūviu eilutės lieka lengvos, lakios ir šviesios, džiaugsmingai lyriškos.

Čia panagrinėtos eilutės yra paimtos iš vieno bevadžio eilėraščio vidurio. Jo pradžioje randame šios žmogumi per žodį tampa gyvybės srovės pirminę, nelyg paruošiamąją, formą:

Kai vakaro žolė iš mano kraujo dygo, — aš sužeista buvau, visas kancias suėmus / širdį, — tai iš jos — iš purpurinės knygos — pasklido mintyse juodųjų saulų dėmės. Poeto išmintis — po ateitį dairytis trečiojo aki, kol jos dar neužmerke juodoji nevilts... Kiek žodžiuose teisybės — tiek laisvės mūmyse, o gėri, — susitvėri vienatvėje, kuri atskirs nuo balto juoda, įamžindama tai, kas mintyse rauduoja. (p. 11)

Taigi džiaugsmas kyla iš širdies kraujo, skausmo žmogiškos šilumos. Kaip matome, iš skausmo ir ekstazės Cieškaitės eilėse susiformuoja kažkas panašaus į filosofinę dimensiją, nes „trečioji akis“ reiškiamą trečios, dvasinės akies, gal net Apvaizdos metaforą. *Kiek žodžiuose teisybės — tiek laisvės mūmyse* jau ir iš tiesų skamba kaip filosofinio kalibro posakis, kaip išmintis iš lūpų pranašo, užtikto kalno viršūnėje.

Iš tiesų tačiau Cieškaitės poezija nėra filosofinė ta pačia prasme, kaip, sakykim, garsusis Hamleto monologas „Būti ar nebūti“, nes savimi neišreiškia racionalios problemų analizės, nesutraukia nieko į sintezę sąvokinę plotmę ir neveda prie logiško klausimų ir atsakymų suformulavimo. Ei-

lėrašius „Filosofinis pasaulis“ (eilutės 16-20)* iš tiesų tai geriausiai ir paliudija:

Filosofinis pasaulis? — dykuma iš juodo smėlio, — kiek mirazų susiliejo... Žemės sapnui prasiskleidus, veriasi šventųjų kūnuos paskutinės laiko žaidžios, amžinybėje užgyja, kraujas aukso geidžia virsti... neišmąstomas pasaulis juo pakausto aklą mirti (p. 47)

Aišku, kad prieš mus ne protavimo, o įvaizdžio semantika. Juodo smėlio dykumos ir jų mirazai egzistuoja tik poezijoj, lygiai kaip atsiveriančio sapno ir žaizdų tapatybė šventume. O kada žiūrime į mąstymo reikalaujančias užuominas, tokias kaip *kraujas aukso geidžia virsti*, atpažįstame ne filosofus, o senovės alchemi-

kus, prietaruose ieškojusius filosofinio akmens, kurių ne prote, o aistroje glūdėjo magiškos galios svajonė.

Tuo ir Cieškaitės filosofija yra kaip tas alchemikų akmuo: misterija ir magika, kur prieš mus ne minties veiksmas, o vizijų vyksmas; reginiai kuriasi ir kinta tartum dalyvaujantis iš didelių gelmių išskylančiam dialoge su visais regimais, nujaučiamais, suvokiamais.

* Tekste cituojami autoriaus plačiau komentuojami trys Gražinos Cieškaitės eilėraščiai ištiesai išspausdinti antrame šio numerio puslapyje sunumeruotomis eilutėmis, kad skaitytojas tiksliai orientuotųsi, sekdamas autoriaus detalia tu eilėraščių skaidra, kai specifinės eilutės minimos, nurodant jas atitinkančius skaitmenis.

mais ir nesuvokiamais visatos reiškiniais. O tie reiškiniai vyksta pagal juos kontroliuojančią, jų esmę sudarančią ir šalia autoriaus sąmonės centro stovinčią įvaizdžio logiką, o ne pagal filosofinio protavimo nuostatus.

Bet vis viena savo stilium Cieškaitės eilėraščių kalba primena daugiau mintijimo procesus negu tiesioginius išgyvenimus todėl, kad jos įvaizdžiai, nors ir atliepia į jausmus, neša, kaip matėme, sąvokų krūvį. Pavyzdžiui galėtume paimti kad ir patį pirmąjį eilėraščių, nes ten visos poetinės kalbos priemonės ir stilistika labai panašūs į likusį rinkinio tekstą. Pirmasis sakinytis, kaip iš rimų schemos atpažįstame, atliekantis posmelio funkciją, skamba šitaip:

Aš gyvenau menu — jame kartojosi harmonijos gvybė įkvėptoji, visatos formų deriniai... tarytum iš sielos tvėriau ateitį, sudygo po mano delnu samanotos knygos... judėjau kaip dangus į žemės rytą.

Pirmoji eilutė konkretus žodis „gyvenau“ yra abstrakčios sąvokos dalis: „gyvenau menu“. Antroje ta pati konstrukcija kartojasi atvirkščiai — abstrakti idėja „harmonija“ derinama su konkrečiu reiškiniu „gyvybė“, ir abi frazės tarp ir jungia žodis „kartoti“. Trečioje abstraktaus vyksmas „iš sielos tvėriau ateitį“ interpretuojamas konkrečiais įvykiais, kurie tačiau turi tik

simbolišką prasmę: *sudygo / po mano delnu samanotos knygos... Poetinės kūrybos aktas (iš sielos tvėriau) pratėsia save išreiškiantį įvaizdį žodžiu „knyga“ ir tuomi poetas paverčia žemę žodžiu, o žodis savo ruožtu kuria poeta eilėraščio gale skaitome: *harmonijos gvybė įkvėptoji / mane tarytum vaisių pakartoji / ant samanoto pažinimo medžio*. Šitaip į savo paties vaizdų ir simbolių sistemą įpintas poeto „aš“ tuo ir skiriasi nuo tradicinio lyriško poetiško „aš“, nes jis yra sąvoka tarp sąvokų, integruota dalis vaizdų sistemos, o ne kaip nors jausmais ar mintimis į ją reaguojantis stebėtojas. Kitaip tariant, Cieškaitė poezija yra dinamiškos pasaulio ir žodžio tapties išskaymas, o ne lyriško asmenies konfrontacija su tuo, kas nėra jis pats.*

Pati gi eilėraščių struktūra, per „kartotis“, remiasi daliniu jo pradžios pakartojimu (eilutės 1-5 ir 19-24). Tiek panašumas, tiek ir skirtumas tarp pradžios ir galo aprašo eilėraščių vyksma, progresą rezolucijos link, turinčios savybę ir filosofinį aspektą. O dalimi šio progreso yra gilaus religinio konteksto išvystymas — užuomina į pažinimo vaisių ir medį, rojau dalyvaujantis iš didelių gelmių išskylančiam dialoge su visais regimais, nujaučiamais, suvokiamais.

Galime šiame eilėraštyje įžūrėti ir dar vieną iš pagrindinių Cieškaitės poetinių priemonių, būtent pakartojimų ir pasikartojimų sistemą, veikiančią ir intertekstualiai, tarp vieno eilėraščio ir kitų, ir intratekstualiai — to paties eilėraščio viduje. Anksčiau kalbėjome apie poetinės kūrybos aktą, apsišiekiantį ekstazę, o

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Politikos ir moralės trapus santykis • Jaunoji lietuvių poetų karta bei Gražinos Cieškaitės poetika • Pokalbis su George Soros, Atviros Lietuvos fondo rėmėju • Veikalas apie Trakų miestą ir pilį • Aleksandro Radžiaus eilėraščiai • Naujos knygos • Jaunųjų talentų popietė Čikagoje • Svarstybos apie Lietuvą ir Vidurio-Rytų Europą Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje, Čikagoje • Stipendijos Lietuvos studentams • Nauji leidiniai

Pokalbis su George Soros

ALGIRDAS
LANDSBERGIS

Spalio pradžioje Vilniuje antra gimtadienį atšventė Atviros Lietuvos fondas (ALF), vienas iš daugelio vengrų kilmės JAV finansininko ir filantropo George Soros remiamų fondų. Juos sieja bendra idėja — kurti atvira pilietinę visuomenę, įtvirtinant demokratiją rinkos ūkio sąlygomis. Šiems metams Soros paskyrė Atviros Lietuvos fondui vieną milijoną dolerių.

Pasimatymui su Soros'u kyla aukštyn — pro 19-ą aukštą, kuriame driekiasi jo Fondo įstaiigos (ir kur neseniai teko susitikti su čia viešėjusia ALF vicedirektore Irena Veisaite), į 33-čią. Čia Soros'o finansinio organizmo smegenys. Pro stiklines sienas atsiveria ir į šiaurę nusidriekia New York'o Central Park, jo vakariniu pakraščiu oriai išsiriškioja vienas patraukliųjų, Woody Allen'o susižavėjusio aparato filmuotų, didmiesčio architektūrinių ansamblių.

Ar apie tokį vaizdą sapnavo į New York'ą tuoj po Antrojo pasaulinio karo atvykęs septyniolikmetis imigrantas Soros? Atsakymo reikia truputį palaukti. Suskamba telefonas, tarpduryje pasirodo „japiški“ profiliai, pasigirsta finansinio esperanto žodžiai: lira, frankas, markė, popierius, akcijos...

Vos tik pasisveikines, Soros — jaunatviškas, vengriškai dinamiškas — kaip išdidus tėvas įteikia naujagimį: ką tik Vilniuje išleista John Gray knyga *Liberalizmas*, kurią iš anglų kalbos ir lietuvių išvertė Antanas Degutis. „Tai pirmasis planuojamos 29 pavadinimų „Pažinties“ serijos tomelis, po kurio išeis knygos apie konservatizmą, fenomenologiją, psichoanalizę ir kt. Greta „Pažinties“ bus leidžiama ir „fundamentaliųjų“ veikalų serija — „Atviros Lietuvos knyga“.

Pokalbį pradėdamas išspūdziais iš Lietuvos ir apie ją. Soros kukliai prisipažįsta, kad, nepaisant jo trumpos viešnagės, jis dar apie šią šalį „nedaug“ teižinas. Pagrindinis jo šaltinis — vengų intelektualo, artimo Lietuvos bičiulio Endre Bojtaro straipsniai ir knygos. (Pokalbiui įpusėjęs, paaiškėja, kad mano pašnekovas visai neblogai informuotas apie Lietuvą.)

— Birželio mėnesį Jūs Kijeve labai atvirai perspėjot ukrainiečius apie jiems gresiančius pavojus. Kokius pavojus matote Baltijos valstybėse?

Soros'ui atrodo, kad Lietuva sėkmingiau negu Latvija ir Estija sprendžia rusų ir kitų mažumų klausimą. Sudėtingesnė esanti buvusio komunistinio aparato narių problema, jų traktavimas. Lietuva turi per mažai intelektualų, ekspertų, igudusių žmonių — ji, ir praktiškai sumetimais, negali diskriminuoti tokios daugybės žmonių. Prisimėns Vaclav Havel'io posakį, jog tikrieji rezistentai paprastai būdavo dosnesni ir atlaidesni, Fondo pirmininkas pataria prieš šio klausimo eiti pragmatiškai.

— „Atleist ir pamiršt“? Bet ar pragmatizmas nėra labai ribota filosofija? Ir kaip su pokarine Vokietija? Besistengdami beveik viską pamiršti, vokiečiai išugdė jauną kartą be istorinės dimensijos; iš nesuprastos praeities išplito moralinė tuštuma.

— Niekad nepamiršt, — pritaria Soros. — „Nepamiršt, bet atleist“ — toksai būtų geriausias sprendimas.

Pašnekovas priduria, jog jo Fondas šiuo buvusiu komunistų traktavimo klausimu ruošia stambią konferenciją, kuri įvyks lapkričio mėnesį Varšuvoje. Paruošiamąjį tyrimo darbą atlieka Lenkijoje veikianti Helsinkio Apsaugos grupė. Konferencijoje dalyvaus buvęs JAV prezidentas Jimmy Carter,

George Soros

Argentinios prezidentas Alfonsin ir kiti žymūs asmenys.

Kas dar kelia Soros'ui nerimą? — Prekybos su Rusija išsiras, bendros ūkinės problemos, gresiantis ekonominis chaosas. Jis deda vilčių į spalio mėnesį įvyksiančią Tarprespublikinę prekybos konferenciją, kuri gal padės sutvarkyti prekybinius santykius.

Ką jis pataria daryti su valiuta? — Nors jis girdėjo, kad estų pirmieji žingsniai su sava valiuta esantys labai sunkūs, ją atstatyti labai svarbu. Be savos valiutos, nėra ir rinkos ūkio. Kuo greičiau ji bus atstatyta Lietuvoje, tuo geriau.

Kas pašnekovui kelia nerimą visoje išsilaisvinusioje Vidurio-Rytų Europoje? — Nauja šovinizmo, antisemitizmo banga, — atsako jis. — Vengrijoje buvo girdėti kaltinimų, jog ir jo paties Fondas esąs „žydų-masonų sąmokslas“ irankis.

Paminu, jog pastarieji 50 nelaisvės metų buvo ir savaip naudingi. Pavergtosios tautos artimiausio susipažinimo, išplėtė kultūrinį bendradarbiavimą, glaudžiai bendravo kovoje už laisvę. Dabar atsiranda pavojus, kad jos vėl ims atitolti? Ar Soros'o Fondas skatina ju draugystę ir bendradarbiavimą?

— Taip! Fondas turi „Rytų-Vakarų“ ir „Rytų-Rytų“ šakas. Pastarajai skiriamas ypatinga dėmesis, — kalba Soros. — Rytų Europos tautų draugystę ypač svarbu išlaikyti. Būtinai ištausti 1989 metų dvasią — „dainuojančios revoliucijos“, „solidarumo“ polekį. Todėl Fondas padėjo Vengrijoje įsteigti Vidurio Europos universitetą. Nemėgstu institucijų, bet šiuo atveju negalėjau atsisipirti, — prisipažįsta Fondo steigėjas.

— Rytų Europos tautoms dabar daug reikia mokytis ir skolinis iš Vakarų. Bet ar Vakarai negalėtų ir iš jų pasimokyti?

— Taip, Rytų Europa turi labai daug ko duoti Vakarams, ypač etikos ir kultūrinių vertybių srityje. Ten kai kuriais atžvilgiais išliko dar 19-ojo šimtmečio Teisybės ir Netaisybės, Blogio ir Gėrio pajutimas. Pačiam patyrus pragmatizmo ribas, stebint dorovinę krizę ir kraštutinį reliatyvizmą Vakaruose, Rytų Europos žmonės man atrodė labai patrauklūs, — pasakoja Soros.

Deja, — priduria jis, — Rytų Europoje ryškėja dar didesnė moralinė krizė. Anksčiau žmonės ten buvo pasiryžę kovoti, aukotis.

Taip jiems pavyko nuversti komunistų. Bet dabar prarandamas aukojimosi pagrindas. Jį pakeičia vertelgavimo įkarštis, pinigų kultas. Praeityje šią Europos sritį patrauklia darė jos moralinis charakteris. Tai pradedama prarasti.

Dar vienas žvilgsnis į Central Park; dar vienas klausimas. — Kam Soros'o Fondas? I Amerika atvykote labai jaunas, praturtėję. Daugelis Jūsų vietoje būtų atsukę nugarą Vengrijai, Vidurio-Rytų Europai, pasauliui; užuot steigę fondus ir fondacijas, būtų plėtę plantacijas. Kas paskatino jus nepamiršt, rūpintis, duot? Ar atsakymas Jūsų asmeninėje patirtyje, kultūroje?

Fondo pirmininkas vėl kukliai patikslina, kad jis į filantropiją pasuko tiktaip po 32 metų, kai jau buvo praturtėjęs ir susikaupęs antviršinio kapitalo. Fondo veikla prasidėjo šalpa juoduju gyventojų švietimui Pietų Afrikoje. Tolimesnis žingsnis buvo stipendijos Rytų Europos disidentams. Ir taip išsikeriojo didelis kultūros, švietimo, demokratijos medis, kurio viena šaka žydi ir Lietuvoje.

Pagrindinis pavyzdys ir etinio įkvėpimo šaltinis Soros'ui buvo jo tėvas. Teisininkas, tarnavęs karininku Austro-Vengrijos armijoje, jis buvo patekęs rusams ir nelaisvė, ten išgyveno 1917 metų revoliucijas. Taip jis pažino totalitarinį „žvėrį“, — pasakoja Soros, — ir taip susiformavo jo dorovinis kodas. Kai 1944 metais Vengriją okupavo naciai, jo tėvas buvo pasirusęs, žinojo kaip elgtis neteisėto režimo nauose. Jis išsaugojo savo šeimą, išgelbėjo daug kitų žmonių, savo sūnui išliko pavyzdžiu.

Dar pasižnekučiuojame apie tą ypatingą gentį — Vengrijos žydų inteligentiją, jos liberalias tradicijas. Užsimenu, kad kai iš kurios iš jų neblogai pažįstu kaip savo gyvenimo bendrakeleivius. (Žurnalistas Emil Lengyel mane pasamdė dėstyti Fairleigh Dickinson universitete, kuriame praleidau 27 metus; rašytojas Paul Tabori buvo mano gidu ir globėju Tarptautinio PEN klubo ir Londono literatų labirintuose.) Ir vėl sugrįžtam prie Soros'o tėvo. Jis dabar savo sūnumi didžiutėsi.

Taip baigiasi pašnekesys, kurį nutariame dar tęsti. (Kaip atrodo Central Park iš pastato 33-čio aukšto žiemą?)

Iš Gražinos Cieškaitės „Auka žvaigždžių vainikui“

FILOSOFINIS PASAULIS

1 Aš gyvenau menu — jame kartojos
2 harmonijos gyvybė įkvėptoji,
3 visatos formų deriniai... tarytum
4 iš sielos tvėriau ateitį, sudygo
5 po mano delnu samanotos knygos...
6 judėjau kaip dangus į žemės rytą,
7 Žiūrėjo žvaigždės į mane kas naktį,
8 aš — į mėnulio gintarinę žvakę,
9 kol tarė balsas: iš pasaulio tyro
10 tu nematai, kaip dvejinasi grožis,
11 o gėris — savo ateitį užgožęs, —
12 netrokšta meno — pilnaties vampyro.
13 Sutverk pasaulį iš audringo vampo,
14 įamžink bepradį laiko tapsmą —
15 ir žmogų nugalėtą tu išaukštink
16 tylos žodžiu... pasaulis pakartoj
17 tave, o lyg žydėjimą rytajui,
18 nes tavo sieloje lemtingai aušta — — —
19 Aš gyvenau menu... Paskui panūdo
20 bemiegė atmintis gyvybės grūdo —
21 ir išpažino paslaptį bepradę —
22 harmonijos gyvybė įkvėptoji
23 mane tarytum vaisių pakartoj
24 ant samanoto pažinimo medžio.

1 Kai vakaro žolė iš mano kraujo dygo, —
2 aš sužeista buvau, visas kančias suėmus
3 į širdį, — tai iš jos — iš purpurinės knygos —
4 pasklido mintyse juodųjų saulų dėmės.
5 Poeto išmintis — po ateitį dairytis
6 trečiaja akimi, kol jos dar neužmerkė
7 juodoji nevilts... Kiek žodžiuose teisybės —
8 tiek laisvės mūmyse, o gėri, — susitverki
9 vienatvėje, kuri atskirs nuo balto juoda,
10 įamžindama tai, kas mintyse rauduoja.
11 O esamybe, tu, — mus praeitis išduoda,
12 kai vakaro žolė iš kraujo — raudonoji.
13 Aš nieko nežinau... o iš gyvybės semia
14 ekstazėje mane kiekvienas žodis — tarsi
15 skaisi širdies našta priartintu nė žeme,
16 o erdvę danguje... Tu, gėri, susitvers
17 iš grožio ir tiesos, poetui pažiūrėjus
18 į ateitį — tenai, kur nieko neįvyko,
19 kur balta ir šviesu nuo įgimtos idėjos:
20 tu nemylėk, širdie, erkšketrožių vainiko...
21 kai sužeista buvai, kančias nūnai ištvėrus, —
22 bedugnėje gyvenai, — pasaulis tau grūdojo;
23 Zodiako migloje matei žvaigždynų žuėris...
24 Kokia rūsti galia visatoj — raudonojoj
25 jos bangoje puta — likimas tavo tyras...
26 o nemylėk, širdie, erkšketrožių vainiko,
27 kai sudegė viena, pilnatvėje patyrus:
28 tau praeities šviesa, tau niekas neišnyko.

1 Filosofinis pasaulis neišmąstomas, — nujausti
2 po sustingusia jo saule savo praeitį kaip skausmą,
3 esamybėje dairytis — lyg į magišką paveikslą
4 tavo sielos daleyts susijungę tebeklausia
5 apie ateitį bedugnę, kur vaiduokliškai boluoja
6 amžinybė — it šventovė ant griuvėsių tobuloji.
7 Filosofinis pasaulis... daiktui savyje prinokus,
8 pažini jo nekaltybę, iš kurios dvasia išmoko
9 nuodėmę tarytum klaidą slėpti už likimo vartų,
10 kad gyvenimas lemtingai tavo sielaj susitvertu,
11 kad visų daiktų ramybėj tu išvelgtumei ne viena
12 proto tykančią apgaule, — o daiktingoji jų siena
13 ji — pavirstanti ne vartais — užraktu, kurį sudaužius —
14 kaip eretikui tau šoka purpurinis laiko laužas, —
15 jis aukoja amžinybei tavo išmintį kaip vėlę.
16 Filosofinis pasaulis? — dykuma iš juodo smėlio, —
17 kiek mirazų susiliejo... Žemės sapnui prasiskleidus,
18 veriasi šventųjų kūnuos paskutinės laiko žaizdos,
19 amžinybėje užgyja, kraujas auksu geidžia virsti...
20 neišmąstomas pasaulis juo pakausto aklą mirtį.
21 Nežinia yra likimas, mes kartu nežinom nieko,
22 tik vienatvėje tarytum savo išnaras paliekam, —
23 jos — tai mintys apie viską, ko nėra, — išdrisk nujausti
24 filosofinio pasaulio akmeninę širdį, — skausmo
25 sklidina kadais ji buvo, nuo kančių suakmenėjo, —
26 tas akmuo pavirstų auksu dykumos geltoną smėlį.
27 Mintys jungiasi, mirazais tampa ateities tolybėj...
28 filosofiniai akieji mūsų protai, — begalybės
29 neįmanoma užverti, formuluoti, išmąstyti, —
30 o tegalima pratęsti savo sielos daleyte.
31 Kas — iš kraujo pasisėmęs? — budelis, kuris nuraško
32 savo auką. O pavirsta į beribį laiko tašką
33 amžinybėje, kur lieka tik nenykstantis kristalas, —
34 filosofinis pasaulis — panašus į baltą skalą,
35 į kurią pateko vienas, kai sudaužė laiką bangos, —
36 tas vienintelis užmigo ir sapnavo tuščią dangų,
37 daiktą savyje regėjo, virstantį uola, — tarytum
38 per vaizdų ledinę miglą jis judėjo... uždarytas
39 į auksinį narvą paukštis blaškėsi, giedoti emė...
40 saulė virto į auksinę angelo šešėlio dėmę.
41 Filosofinis pasaulis — vien metafora bežodė, —
42 išikūnyti ji trokšta, kaip gyvatei keičiant odą,
43 lyg pasineriant į kančią, su kuria gyventi — jausti
44 neišmąstomą likimą, aklojo bežadį skausmą:
45 viskas keičiasi — tarytum puotoje, kai siaučia maras, —
46 sutvėrimas sutvėrėją tejamžina... nujausti
47 filosofinį pasaulį — išgyventi jį kaip skausmą.

Šie eilėraščiai iš Gražinos Cieškaitės naujausio poezijos rinkinio *Auka žvaigždžių vainikui* (Vilnius, 1991) analizuojami šiame numeryje spausdinamame Rimvydo Šilbajorio straipsnyje, todėl palengvinti skaitytojui jų nagrinėjimą sekti jų tekstai pateikiami sunumeruotomis eilutėmis.

Dideli žodžiai mažose knygelėse

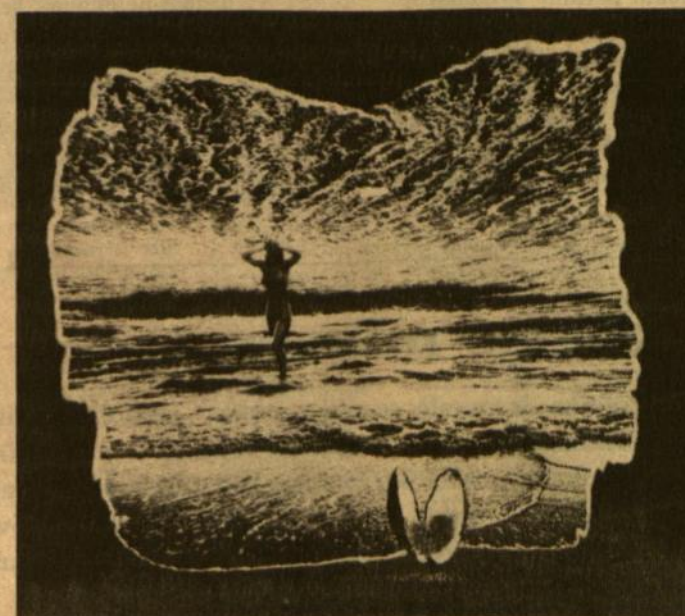
(Atkelta iš 1 psl.)

dabar tas pats aktas pratęsia save išreiškiantį įvaidį žodžiu „knyga“ (irgi daiktas, turįs prasmę tik žodžio visatoje), ir tuomi samanota žemė pati tampa knyga; žemė pat kuria poeta. Viduje gi, eilėraščio struktūra remiasi dinamiškais pakartojimais, nes jie tęsia vyksmą tolyn, taigi: mane tarytum vaisių pakartoj / ant samanoto pažinimo medžio. Pažinimo vaisius ir pažinimo medis, tapę eilėraštyje tolygūs, yra iš tiesų irgi pasikartojimai, gražinantys mus į pirmojo žmogaus kūrybos akto (nesgi Adomas, sakoma, viską pavadinu vardais) ir jo pirmosios nuodėmės ciklą. Dėl to kūrybos aktas tampa tam tikru lyg ir žmogaus nuopuolio į mirtį aktu. Antra vertus, kaip jau prieš tai aptartame eilėraštyje matėme, tas pats kūrybos aktas išreiškia ir pačią Priskėlimo mistiką, nesgi matėme, kaip žodis iš kraujo ir iš gyvybės versmij suformavo asmenį, reiškią, žodis tapo kūnu ir gyveno tarp mūsų, per savo tapimo procesą pavirtęs menu.

Dėka šios nuosekliai ir gausiai vartojamos pakartojimų poetinės priemonės visa Cieškaitės knyga susiformuoja skaitytojo sąmonėje kaip vienas, išsitas tekstas, kurio kiekviena detalė atsišaukia ir visas kitas ir pakartojamai jose visose įsiprasmina poetinės emocijos pavidalu, išreikštu eilėraščio forma. Tuo būdu, galima tiesiog sakyti, kad, anot patios

simų suformulavimo, kad protas galėtų j juos atsakyti. Ji tačiau yra knyga vizinio-misterinio pobūdžio, todėl, kad prieš mus ne minties veiksmas, o vizijų vyksmas; reginiai kuriasi ir kinta, pačiam eilėraščiui „aš“ j tą vyksmą įsitraukus. Bet jie vyksta pagal juos kontroliuojančią, jų esmę sudarančią ir šalia autoriaus sąmonės centro stovinčią įvaidžio logiką, o ne kaip išdava filosofinio protavimo. Jau anksčiau minėtas eilėraštis „Filosofinis pasaulis“ visų geriausiai tai aprašo (eilutės 41-47):

„Filosofinis pasaulis — vien metafora bežodė, — išikūnyti ji trokšta, kaip gyvatei keičiant odą, lyg pasineriant į kančią, su kuria gyventi — jausti neišmąstomą likimą, aklojo bežadį skausmą: viskas keičiasi — tarytum puotoje, kai siaučia maras, — prarasta būties galybė nebūties nektarą geria, sutvėrimas sutvėrėją tejamžina... nujausti filosofinį pasaulį — išgyventi jį kaip skausmą. (p. 48)

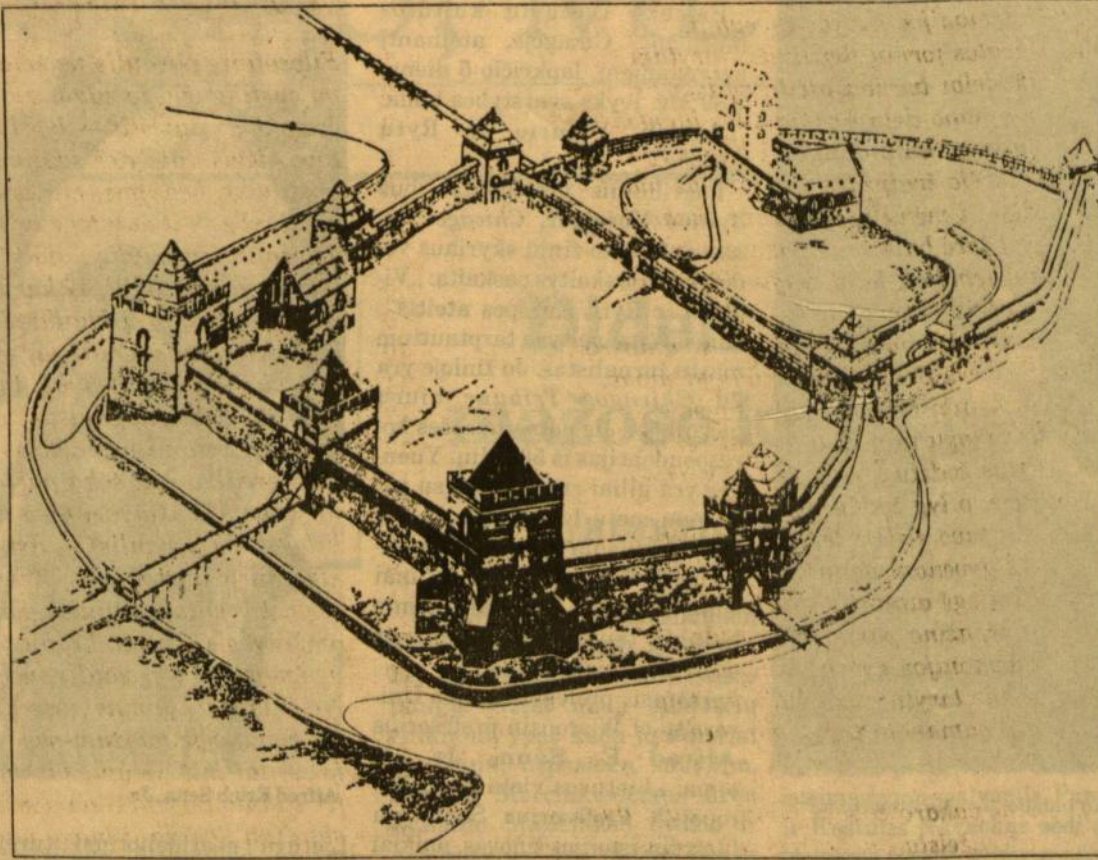
„Reveliacija“ — Vitalijaus Butyrino nuotrauka iš šiuo metu vykstančios 21-mosios Lietuvos fotografų parodos Čikagoje.

Naujausios žinios apie Trakus

JURGIS GIMBUTAS

Trakų miestas ir pilys – toki veikalą išleido „Mokslo“ leidykla Vilniuje 1991 metais (duota rinkti 1990.6.20). Autoriai trys: Algirdas Baliulis, Stanislovas Mikulionis ir Algimantas Miškinis. Knyga turi 296 puslapius, 206 iliustracijas. Priešlapiuose išspausdintas Trakų ežeryno ir artimosios apylinkės schematinis žemėlapis be kelių ar gatvių, be mastelio. Užsklandoje įdėtas schematinis Trakų miesto planas su gatvėmis be vardų, tačiau parodyta 45 svarbiausios vietos ar pastatai ir pateiktas jų sąrašas. Ir tas planas be mastelio, tad negalima suvokti atstumų. Knygos tiražas didelis: 30.000. Rūpestingai sudarytas veikalas apie Trakus nuo pat gyvenvietės ir pilių įkūrimo iki mūsų laikų yra trijų specialistų darbas tokia tvarka: „A. Baliulis surinko didžiąją archyvinę ir publikuotą medžiagą, išvertė ją į lietuvių kalbą, [...] aprašė gynybos komplekso kūrmosi istorines sąlygas. S. Mikulionis pagal savo atliktus tyrimus, pilių restauravimo projektus, surinkta archyvinę ir publikuotą medžiagą išsamiai apibūdino Trakų pilių ir svarbiausių miesto pastatų statybos raidą ir architektūrą. A. Miškinis sudarė knygą, aprašė gynybos komplekso ir miesto urbanistinę raidą, o iš visos medžiagos parengė knygos rankraštį“ (cituota iš „Ivado“).

Knygos turinys toks: (1) Trakai iki 1382 metų; (2) – iki 15-o amžiaus pabaigos; (3) – iki 17-o amžiaus vidurio; (4) – iki 18-o amžiaus pabaigos; (5) – iki Pirmojo pasaulinio karo; (6) – tarpukaryje; (7) – po Antrojo pasaulinio karo. Knygos pabaigoje duotas Trakų vaivadų sąrašas nuo 1413 metų Jono Jauniaus iki 1795 metų Juozapo Radvilos. Yra asmenvardžių ir vietovardžių rodyklės. Nėra įprastinių santraukų svetimomis kalbomis. Yra tarptautinis bibliografinis indeksas ISBN 5-420-00508-5. Gausios literatūros ir archyvinio šaltinių sąrašai pridėti kiekvienos veikalą dalies pabaigoje. Daugiausia naudotasi CVIA – turbūt Centrinio valstybės istorinio archyvu? Iliustracijose matome ikonografinių ir retrospekcinų piešinių, brėžinių, graviūrų. Įdėti rotušės (statyta 1587 metais), bažnyčių, kenesos padidinti vaizdai iš T. Makovskio graviūros, darytos apie 1600 metus. Žemėlapių – tikrosios būklės ir projektinių planų – pateikta nuo 1800 metų iki 1984 metų, iš viso 24 brėži-

Trakų pusiasalio pilies rekonstrukcija, sudaryta architekto Stanislovo Mikulionio.

niai. Aktualūs generaliniai Trakų miesto planai, paruošti 1971 ir 1985 metais, išspausdinti labai sumažinti, vos įskaitomi. Tas pats nutiko ir pastarųjų laikų senamiesčio regeneravimo planams. Viskas be mastelio. Matome Trakų salos pilies restauruotojo architekto B. Krūminio brėžinius: perspektyvinę rekonstrukciją, fasadus, pjūvius, bet nėra plano. Randame ir architekto Stanislovo Mikulionio sukurtas pusiasalio pilies rekonstrukcijos schemas.

Knygoje labai daug fotografijų, pradedant 1910-1914 metų J. Strazdo nuotraukomis, 20-ojo amžiaus pradžios atvirukais ir baigiant dabartinės būklės vaizdais, kuriems skirta net 38 puslapiai. Būtų pakakę jų, gerokai panašiu, mažiau, o taip sutaupta vieta galėjo būti skirta didesnėms žemėlapių bei planų reprodukcijoms. Istorikai recenzentai spėję, ar autoriai tinkamai išnaudojo prieinamus šaltinius. Mums bus įdomu pastebėti mažai žiniamų faktų apie Trakus, kurių suregistruota šioje knygoje įspūdingai daug. Dar vis nepavyko nustatyti tikslios Trakų pilių užuomazgos laiko ir aplinkybių. Pirmasis Trakų paminėjimas rašytiniuose šaltiniuose žinomas iš 1337 metų. Archeologų nuomone, Trakai

buvę vienas svarbiųjų Lietuvos žemių centrų dar 11-ame – 12-ame amžiuose, tad jau tada galėję būti kokių nors pilių. Esama duomenų, kad Senųjų Trakų pusiasalio mūrinę pilį pastatydinęs Didysis Lietuvos kunigaikštis Gediminas 1321 metais. Didysis Lietuvos kunigaikštis Kęstutis perkėles savo sostinę iš Senųjų Trakų į Naujuosius 1375-1380 metais. Salos pilis buvusi pastatyta prieš 1377 metus.

Šiame urbanisto Miškinio ir jo kolegų veikalas daug dėmesio skirta Trakų miesto istorijai ir kaitai. Pakaitomis tasai miestelis klestėjo ir nyko, buvo naikinamas įsiveržusių priešų ir gana greit atstatomas. Būta daug amatininkų, net pinigų kalykla 16-ame amžiuje. 1655 metų vasarą Trakus užėmė ir sudegino Ivano Zolotarenkos kazokų būriai. Tada abi pilys – salos ir pusiasalio, vadovaujamos tįjūno Samuelio Oginskio, buvo atiduotos priešui be kovos. Dokumentai teikia daugiau duomenų apie Trakų gyventojų karaimus, totorius, žydus, negu apie krikščionius. 15-ojo amžiaus trečiojo dešimtmečio plano retrospekcinėje schemoje Miškinis nurodo lietuvių teritoriją buvus greta totorių. Lygiagrečiai miestą administravo bent du vaitai: pirmasis žino-

mas krikščionių buvo Nikelės Prokopovičius (1509) ir karaimų Mordechijus Eskovičius (1522). 1661-1794 metų burmistrų sąrašas yra pora lyg ir lietuviškų pavardžių: J. Kalenda, S. Sinkevičius, gal ir M. Vaškevičius.

Nežiūrint visokių negandų, Trakų gyventojų skaičius augo: 1782 metais – iki 400; 1804 metais – 1,267 (mokykloje 40 vaikų); 1914 metais – 4,915 (2,913 katalikai, 585 karaimai). Prieš pat Pirmąjį pasaulinį karą Trakuose buvo 340 amatininkų, tarp jų trys dešriai, viena modistė, vienas šikšnius, du knygrišiai, arkliagydis, 36 kepejai, aštuoni policininkai. Tai jau miestas, nebe miestelis. Tar-

Naujos knygos

• „Aplinka, darbas ir sveikata Vidurio-Rytų Europoje“ (Environment, Work and Health in Central and Eastern Europe: Translating Science into Policy and Action) – tokiu pavadinimu šioms metams baigiantis Amerikoje pasirodys aktuali knyga. Joje spausdinami šia vasarą Pul-tusk'e, Lenkijoje, įvykusioje mokslinėje konferencijoje skaityti pranešimai. Knyga šiuo metu dar galima užsisakyti papiginta kaina – už 18 dolerių (vėliau bus

pukaryje Lenkijos okupuotose Trakuose gyventojų sumažėjo iki maždaug 2,600. Maždaug po 50 metų gyventojų skaičius pasiekė apie 6,200. Trakams tapus rajono centru ir išaugusiam Vilniui artima „turistine baze“, buvo pastatyta apie du šimtai mūrinių pastatų, bet dauguma liko mediniai ir iš dalies išlaikė istorinį tradicinį charakterį. Nors 1969 metais miestui buvo suteiktas „vietinės reikšmės urbanistinio paminklo“ ir „respublikinės reikšmės senamiesčio“ statusai, „nedaug nutarimų buvo vykdoma, todėl Trakai vis dar augo kaip eilinis rajono centras [...] ypač greitai nyko miesto mediniai pastatai; reikiamas dėmesys buvo skiriamas tik salos piliai“ (cituota iš p. 223). Knygoje yra nemaža kritikos, kad sovietmečio statybos pakenkusios miesto sąveikai su gamta, kuri yra unikali – iš visų pusių ežerai. Ir tai nenuaja kritika, o skelbta aštuntajame dešimtmetyje. 1981-1983 metais buvo parengti principai, kaip suderinti gamtos, istorijos ir architektūros vertybes su dabartinio gyvenimo reikalais. Tą tiriamąjį ir rekomendacinį darbą atliko geografai profesorius Česlovas Kudaba, architektai Algimantas Miškinis, Marija ir Martynas Purvinai, R. Zakaitienė. Iškelta mintis paskelbti nacionaliniu parku Trakų miestą, jį supantį ežeryną su miškais ir salomis. Iki 1987 metų salos pilis baigta restauruoti ir atgavo 15-o amžiaus vaizdą – kiek ji pavyko atkurti. Pusiasalio pilis tebetyrinėjama, sienų liekanos uždengtos, du bokštai restauruoti – viskas pagal architekto Mikulionio brėžinius.

Knygos užsklandoje „Dėl Trakų ateities“ Algimantas Miškinis siūlo nuosekliai realizuoti nacionalinio parko projektą, įjungiant jį tą teritoriją ir Senuosius Trakus, kur tebėra apleista gyvenvietė su apniokiota senąja pilia-viete.

Romualdo Požerskio nuotrauka – „Kapinėse“ (3)

Aleksandras Rastenis

SENI KAPELIAI NAKTĮ

*Kai sugrįžtu aš Lietuvon,
padangėn kyla Gulbė,
ir suplasnoja ties šilu
senų kapelių vėjas.*

*Tvora aplūžusi, varteliai,
palinkę tamsūs kryžiai
mieguisti glaudžias prie Sietyno,
zenito žiburelio.*

*O kopytėlėje suskiles
Rūpintojėlis rymo.
Jo veidu perbėga šviesa
ankstyvosios Aušrinės.*

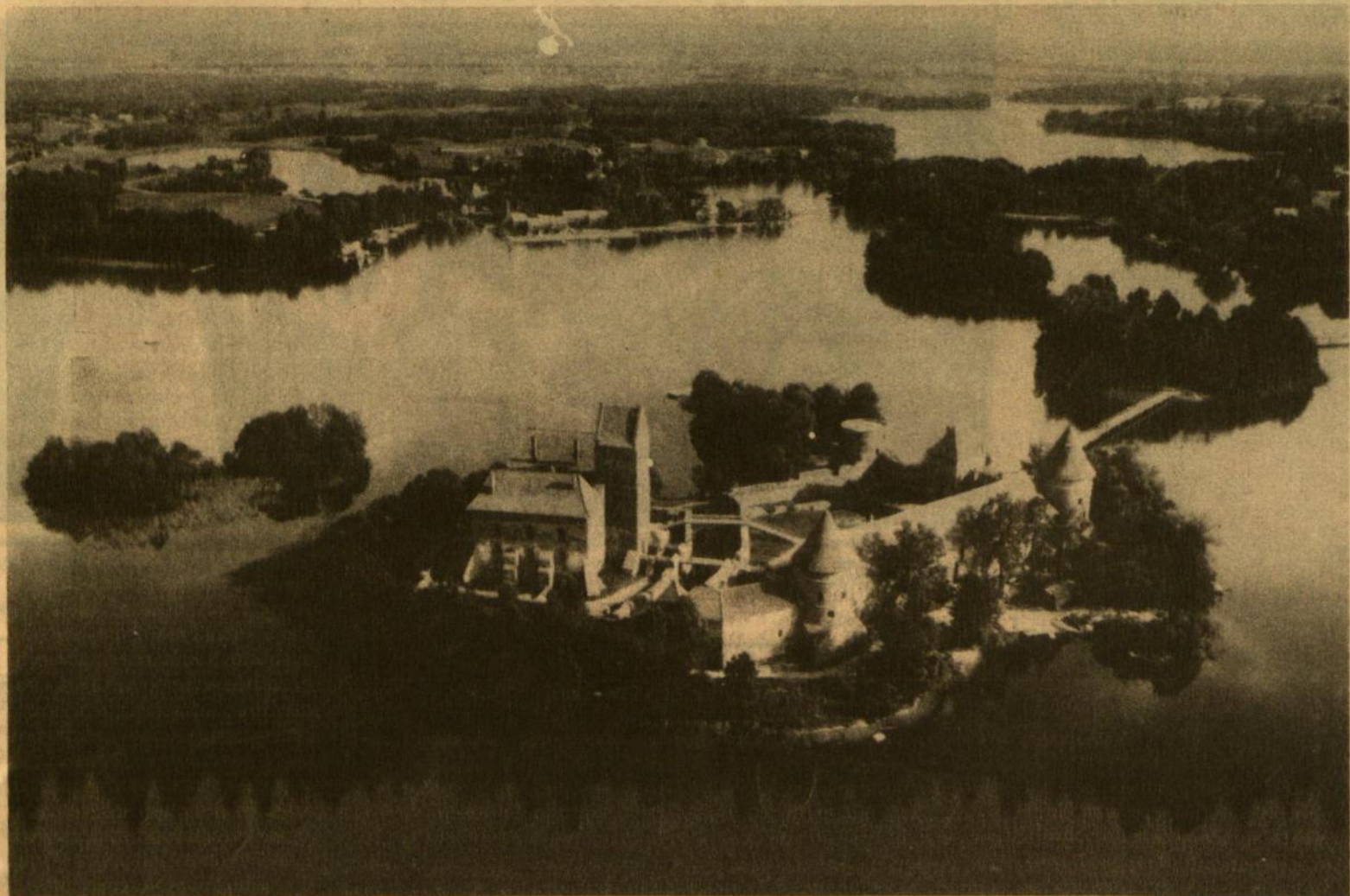
*Ir taip grįžtu aš Lietuvon
po Šiaurės Kryžiumi,
ištroškęs žemės šilimos
šventų kapelių tyloje.*

IŠEIVIO ATSIŠVEIKINIMAS

*Dabar jau laikas atsisveikinti
su akmeniu, žole ir vandeniu,
kuris senoj žemaičių žemėj
toks mielas ir brangus man buvo,
kai džiaugsmo upės srovėje
plukdžiau mėnulio pilnatį
ir saulės šviesų veidą.*

*Jau laikas tart sudie ir pamojut iš lengvo
per vandenynų platumas ir gelmę:
jau senos kojos nebegrįš sodybon,
kur mano broliai, žemės darbininkai,
gyvena, džiaugias ir kartoja
gyvybės ciklą ir tą pačią giesmę,
tą pačią maldą rytmetinė.*

*Reikės užmigt tarp svetimųjų Loudon parke,
reikės per amžius širdyje laikyti
kryžiais žydinti Telšių kalnelį.*

Trakų pils šiandien

Antano Sutkaus nuotrauka

ginalaus lotyniškojo teksto. Antrasis skyrius pavadintas „Dniepras ir aplinka“, trečiasis – „Indoeuropiečiai“, ketvirtasis – „Lietuva šimtmečiuose“, penktasis – „Vytauto Didžiojo Lietuva“, šeštasis – „Praeitis ir dabartis“.

• Algirdas Gustaitis. DNEPRO UPĖ IR APLINKA NUO PRIEKŠKRIŠTINIŲ LAIKŲ. Iš autoriaus pateiktų originalų išleido „Raštija“. 278 puslapiai, 96 žemėlapiai ir 97 brėžiniai. Surinkta kompiuteriu ir apipavidalinta Aleksandro Pakalniškio. Spaudė „Ryto“ spaustuė Klai-pėdoje. Kaina – 8 rubliai.

Šioji knyga yra 1990 metais išleistas knygos Kunigaikščio Radvilo žemėlapis tęsinys. Autorius įvade rašo: „Šių laikų lietuviui Dniepro upė skamba svetimai, nors ji yra buvusi Lietuvos upė. Susipažinkime su įrašais, išdėstytais apie žemutinę tos upės dalį nuo Čerkėsų iki Judosios jūros. Tada bus aiškiau, kodėl Lietuvos kunigaikštis M. K. Radvilas (Našlaitėlis) Dniepro upę įtraukė į jo pastangomis paruoštą ir 1613 metais išspausdintą Lietuvos žemėlapi – tuo norėjo atkreipti dėmesį į tą lietuviams reikšmingą upę ir vietovę“.

Pirmasis knygos skyrius ir skiriamas kunigaikščio Radvilo Našlaitėlio žemėlapiui. Prie Dniepro upės skirtų dviejų žemėlapių dalių yra lotyniškas skaitytųjį pasveikinimas, į lietuvių kalbą išverstas Pauliaus Jatulio, kurio vertimas dedamas šalia ori-

rodo, kad šioji technologija irgi jau yra subrendusi ir Aleksandro Pakalniškio meistriškai valdoma. Knygos vardynas taipgi yra vertas skaitytojo dėmesio, nes autorius prie kai kurių vardų labai smulkiai rašė raidėmis prijungtus ministrapsnius (žvilgtelk po „Stalin“). Tiesa, jeigu knygos kaina tokia, kaip pažymėta: 8 rubliai, tai dabartiniu dolerio kursu būtų galima nupirkti už porą centų. Amerikoje spausdintą tokia knyga kainuotų bent dvidešimt dolerių. Labai gaila, kad Lietuvoje spausdintos knygos mums Amerikoje dar taip sunkiai prieinamos – ta prekyba abiem pusėms būtų labai naudinga.

Jaunujų talentų popietė „Draugo“ dienraščiui

DALIA KUČĖNIENĖ

Brandaus rudens popietė, spalio 25 dieną, Čikagos Jaunimo centro patalpose įvyko kone stebuklas. Stebuklas ne todėl, kad prisirinko pilna salė ir balkonas žiūrovų, bet todėl, kad ne tik scenoje, bet ir auditorijoje buvo *ypač daug jaunimo*. Gal tai įvyko todėl, kadangi koncerto programos dalyviai buvo jaunieji menininkai, skiria savo talentą *Draugo* dienraščio paramai, kad buvo taurus tikslas, gera reklama, o gal ir todėl, kad koncertą rūpestingai organizavo energingoji giedrininkė Indrė Tijųėnienė.

Talentų popietėje dalyvavo trisdešimt trys atlikėjai: (alfabetine eile) Janina Adickaitė, Petras Aglinskas, Vainis Aleksa, Algimantas Barniškis, Alvydas Blinstrubas, Vilija Bogutaitė, Daina Čerauskaitė, Laima Šulaitytė-Day, Dalia Eidukaitė-Fanelli, Aleksandra Gražytė, Sheila Gražulienė, Marius Gražulis, Rita Kazlauskaitė, Linda Veleckytė-Kerpienė, Dalia Lietuvninkienė, Loreta Maištininkienė, Daiva Markelytė, Maureen Mickienė, Raimundas Mickus, Robertas Mokus, Vida Momkutė, Kazys Motekaitis, Manigirdas Motekaitis, Saulius Palionis, Darius Polikaitis, Lidija Rasutienė, George Radosavljevic, Vytautas Ikauskas, Rasa Sutkutė, Gediminas Vaičekauskas, Alvydas Vasaitis, Sonata Zubovienė ir Rokas Zubovas.

Kiekviena scenoje sublizgėjusi žvaigždė buvo publikos nuoširdžiai, šiltai vertinama. Buvo nuostabių akimirų, kuriomis prasiveržė savita kūryba, tikra muzika, užtikrintas menas.

Tokiam jaunimo pasirodymui, matyt, buvo pribrendęs laikas, kai scenoje darniai sutilpo ir skautai, ir ateitininkai, ir Amerikoje, ir Lietuvoje gimęs jaunimas, sunėšę savo talentus kaip dovaną *Draugo* gimtadieniui.

Programa buvo įvairi: daina, žodis, ansambliai, poezija, instrumentinė muzika. Užtruko tris valandas, girdejomė netoli keturiasdešimt „opusų“, nuo originalios poezijos iki trankių polkučių, nuo liaudies dainų iki Beethoven'o sonatos. Klausėmės nuo jauniausių šešiolikmečių iki vyresnių akompaniatorių, atėjusių į pagalbą jauniems solistams bei instrumentalistams. Daugiausia čia dalyvavo Čikagoje ir apylinkėse gyvenantys jaunieji, išskyrus Sheila ir Marių Gražulius iš Detroito.

Koncertą pradėjo giedrininkė Raminta Marchtienė, pasiūlydama tokio talentingo jaunimo rudens derliaus dovaną

Jaunujų talentų popietėje artistė Laima Šulaitytė-Day deklamuoja M. Venclausko baladę „Žvejas ir mergaitė“.

Kazys Motekaitis smulkuoja jaunujų talentų popietės programoje.

Draugui ir visiems susirinkusiems. Uždarymo žodį tarė kun. Viktoras Rimšelis, *Draugo* vardu padėkodamas jauniems talentams ir rengėjoms — ateitininkų korporacijai Giedrai.

Istrigo atmintin žodžiai iš Vilijos Bogutaitės skaitytos savos poezijos: „ir likau viena su plštakių tuščiu tinklu...“, o mes, koncerto dalyviai, likome su ypatingais, reikšmės renginio prisiminimu, kuriame jaunieji talentai tarsi pavasario plštakės sublizgėjo scenos šviesose, ir *Draugas* neliko su tuščiu tinklu... Anaiptol, kaip iš stebuklingo gausybės rago, pasipylė rėmėjai, prenumeratoriai, klausytojai ir margaspalviai jaunieji talentai.

Stipendijos studentams Lietuvos universitetuose

Aukštasis mokslas Lietuvos universitetuose artėja prie kritiškos stadijos. Sunki Lietuvos ekonominė padėtis užkerta kelią daugeliui tėti aukštąjį mokslą. Verslai, prekyba, juodoji rinka, nelegalus uždarbiavimas užsienyje pasidarė patrauklus užsiėmimas Lietuvos jaunimui. Šis atsisakymas jaunimo nuo aukštojo mokslo silpnins Lietuvos perspektyvas siekiant demokratinės santvarkos ir ekonominės gerovės. Lietuvos universitetų finansinė būklė yra gan sunki ir

tik mažuma studentų gauna finansinę paramą.

Atsižvelgiant į šias universitetų ir studentų problemas, prieš pusę metų buvo įsteigtas JAV lietuvių akademinis fondas pagalbėti studentams Lietuvos universitetuose. Pagrindinis tikslas — įkurti tiesiogines stipendijas magistro ir daktaro laipsnių siekiančių studijoms. Suma vienos stipendijos yra 200-250 dolerių per metus. Tai yra gan maža suma, bet ji iš dalies padengia vieneriems metams studento/ės pragyvenimo ir mokslo išlaidas. Stipendijos yra įkuriamos pagal mecenatą pateiktą pavadinimą, mokslo sritį ir parinktą universitetą. Universiteto paskirtas komitetas įteikia šias stipendijas gabiausiems studentams. Universitetas ir studentas/ė informuoja mecenatą apie jo/ios stipendijos padėtį. Pirmų šešių mėnesių laikotarpiu buvo įkurta apie 40 šios formos stipendijų. Lietuvos universitetai ir studentai yra dekinę rėmėjams, kurie suprato, kad Lietuvos ateitis priklausys nuo išlavinto jaunimo ir aukšto lygio intelekto išugdymo. Tautos, kurios nualino aukštąjį mokslą, yra sužlugusios, be atities perspektyvų. Mes, Amerikos lietuviai, turime suprasti šios problemos svarbą ir prisidėti prie aukštojo mokslo vystymo laisvoje Lietuvoje. Jūsų parūpinta stipendija bus geriausia dovana tam jaunuoliui/ėi, suteikianti galimybę baigti studijas ir įsijungti į Lietuvos dvasinį, kultūrinį ir ekonominį atkūrimą.

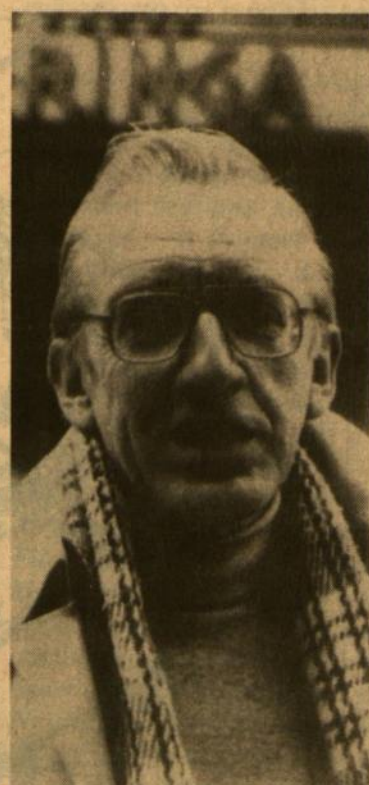
Muzikas Petras Aglinskas groja gitara jaunujų talentų popietėje.

Diskusijos apie Lietuvos bei Vidurio-Rytų Europos ateitį

Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje, Čikagoje, ateinantį ketvirtadienį, lapkričio 5 dieną, 7:30 v.v. įvyks svarstybos tema: „Naujoji Vidurio ir Rytų Europa“.

Pagrindinis prelegentas bus James Yuenger, *Chicago Tribune* užsienio žinių skyriaus vedėjas, kuris skaitys paskaitą: „Vidurio ir Rytų Europos ateitis“. James Yuenger yra tarptautinio masto žurnalistas. Jo žinioje yra 20 *Chicago Tribune* biuro pasaulyje. Jis pats yra rašęs korespondencijas iš 50 šalių. Yuenger yra giliai susipažinęs su pastarųjų metų Lietuvos kova dėl nepriklausomybės. Lankydamsis Lietuvoje, jis artimai susipažino su šiuolaikinėmis lietuvių tautos problemomis ir politiniais siekimais.

Antrasis prelegentas bus University of Wisconsin profesorius Alfred E. Senn, Jr. Jo tema: „Lietuvos vieta Rytų Europoje“. Profesorius Senn yra Lietuvos istorijos žinovas, puikiai susipažinęs su 1987-1992 metų įvykiais Lietuvoje. Jo knyga *Lithuania Awakening* yra geriausias pastarųjų metų šaltinis apie lietuvių tautinę kovą. Šiuo metu jis ruošia veikalą apie Gorbaciovą politikos žlugimą Lietuvoje. Profesorius Senn'o nuomone,

Alfred Erich Senn, Jr.

Lietuva neatidėliotinai turėtų įvertinti savo vietą tarpvalstybiniuose santykiuose. Tačiau ir Amerika, savo ruožtu, turėtų daugiau suprasti santykių esmę tarp naujai susikūrusių Rytų Europoje valstybių, suprasti, kad šiame komplekse Lietuva vaidina svarbų vaidmenį. Lietu-

va turi išspręsti nelengvas problemas su Lenkija, Gudija, Karaliaučiumi, o taip pat turi rimtai atsižvelgti į augantį rusų nacionalizmo pavojų. Kalbėtojas taip pat bandys įvertinti neseniai įvykusių rinkimų į seimą rezultatus.

Trečias svarstybų prelegentas University of Illinois at Chicago profesorius John Kulczycki. Jis skaitys paskaitą: „Lenkiškas požiūris — Lenkija ir jos kaimynai“. Profesorius Kulczycki yra vienas žymiausių Lenkijos istorijos specialistų Amerikoje. Jo manymu, pagrindinį Rytų Europos ateities klausimą sudaro santykiai tarp šios srities valstybių. Susikūrusiomis pastaraisiais metais sągominis iškilo galimybė nustatyti naujais pagrindais tarpvalstybinius ryšius Rytų Europoje (Lenkija — Lietuva, Lenkija — Ukraina ir kt.). Suprantama, kad ir tautinių mažumų problemos Lenkijoje (lietuvių ir kitų) turi įtakos santykiams tarp Lenkijos ir jos kaimynų. Šia prasme prelegentas paskirs daug dėmesio santykiams tarp Lietuvos ir Lenkijos, o taip pat aštriems lietuvių-lenkų konfliktams Lietuvoje.

Po svarstybų bus vaisės. Balzeco Lietuvių kultūros muziejaus paskaitų ciklo programa yra remiama šių įstaigų: Illinois Humanities Council, The National Endowment for the Humanities, Illinois General Assembly.

Nauji leidiniai

• Į LAISVĘ (1992, ruduo). Nr. 114 (151). Žurnalas leidžiamas Lietuvišku studijų centro tris kartus per metus. Redaktorius — Juozas Baužys. Prenumerata JAV ir Kanadoje — 10 JAV dolerių; Australijoje, Pietų Amerikoje ir Europoje — 15 JAV dolerių. Administracijos adresas: Jonas Prackapas, 14 Thelma Drive, Bakersfield, CA 93305.

Numeris pradedamas Lietuvių fronto bičiulių Tarybos prezidiumo kreipimusi į Lietuvą, kuriame sakoma: „Tikime, kad rinkėjai, gerai susipažinę su kandidatų praeitimi, užsitikrins, kad renkaminis tyros asmeninės ir politinės praeities žmonės, asmeninį integralumą pademonstravę dar sovietinio valdymo metais ir nebendradarbiaję su sovietinėmis įstaigomis kaip VSK (KGB). Esame taip pat įsitikinę, kad vien tik priklausymas Komunistų partijai praeitimi nelaikytinas ištikimimo tautai ir valstybei pažeidimu ar net nusikaltimu. Apie atskirų asmenų nusikaltimus palikime spręsti teisams. Tačiau laukiame, kad rinkėjai nepasius

į seimą senojo nomenklatūrinio stiliaus ar dogmatinio intelektualizmo vadovų, kurie vien tik dėl politinių aplinkybių ar tautos spaudimo rėmė Lietuvos nepriklausomybės siekius 1988-91 metais.“

Redaktorius vedamasis „Rinkimų į seimą belaukiant“ labai aktualus neseniai įvykusio pirmo seimo rinkimų roundo paraštėje. Vidmantas Valušaitis straipsnyje „Pilnutinė demokratija ir jos bičiuliai“ apžvelgia į Laisvės fondo lietuviškai kultūrai ugdyti istoriją. Kazys Ambrozaitis savo žodyje „Vieningoje lietuviškos kultūros jungtyje“ pažymi: „Grįždami tuo dar gana siauru kultūrinio tiltu į Lietuvą, randame naują jos gyvenimo veidą ir neišvengiamai pastebime, kiek mes visi esame pasikeitę, nežiūrint ar mes grįžtume iš Vakarų, ar iš Rytų. Tas tiltas, tiesiamas per marias, tebūna ta jungtis ir tetarnauja bendram darbiui. Turime Lietuvą iš naujo pažinti ir suprasti. Ir po pirmųjų žingsnių jau džiaugiamės, kad Lietuva liko gyva, gaji ir di-

namiška, nors ir ilgai jos rankos buvo surakintos.“

Perspaušdinamas Julijono Būtėno „Atsišaukimas į politinę sąžinę“ iš *Į Laisvę* žurnalo pirmo numerio 1953 metais. Eduardas Pašakinskas pasidalina savo prisiminimais apie Julijoną Būtėną, Vladas Nasevičius rašo apie profesoriaus Leono Karšavino mirtį. Melanija Stankaitienė rašo apie Ariogalos partizanų. Jonas Algirdas Antanaitis nurodo kelio į socialinę demokratiją pagrindines gaires. Vytautas Volertas straipsnyje „Šis ir anas krantas“ svarsto dabar labai aktualius kultūros ir politikos klausimus. Pilypas Narutis gvildena Karaliaučiaus ir Raudonosios armijos klausimą. Antanas Musteikis pateikia minčių apie mokslininką svetimoje aplinkoje. Jonas Pabedinskas žvelgia į politinę ir ekonominę Lietuvos transformaciją. Straipsnis ypač aktualus. Česlovas Grincevičius prisimena prieš keturiasdešimt metų žuvusį poetą Bronių Krivicką. Taip pat spausdinama pora Broniaus Krivicko eilėraščių.

Dalis jaunujų talentų popietės praėjusį sekmadienį, spalio 24 dieną, Jaunimo centre, Čikagoje, programos dalyvių: (iš kairės) Daiva Markelytė, Dalia Eidukaitė-Fanelli, Petras Aglinskas, Janina Adickaitė, Algimantas Barniškis, Daina Čerauskaitė, George Radosavljevic, Vilija Bogutaitė, Kazys Motekaitis ir Rita Kazlauskaitė.

Jono Kuprio nuotrauka

Studentams remti tiesiogines stipendijas yra įsteigtos keturiuose universitetuose: Kauno technologijos universitete, Vilniaus universitete, Vilniaus technikos universitete, Kauno Vytauto Didžiojo universitete.

Stipendijų koordinaciją išvijoje atlieka Rimas Vaičaitis, Columbia universiteto profesorius.

Pasaulio Lituvių Bendruomenės fondas suteikia finansinius patarnavimus, pervedant stipendijų pinigų į Lietuvos universitetus. Lietuvos universitetams yra atidaryta bankinė sąskaita ir užregistruota JAV federalinėje valdžioje (IRS). Visą paaukotą sumą galima nurašyti nuo įplaukų, mokant federalinius mokes-

čius. Čekį rašyti: Lithuanian World Community Foundation. Jį siųsti šiuo adresu: Professor Rimas Vaičaitis, 14 Mallard Drive, West Nyack, New York, 10994. Telefonas: dienos metu — 212-854-2396, vakarais 914-634-8923. Pageidaujant daugiau informacijų, rašyti ar skambinti profesorui Rimui Vaičaičiui.